

ОСНОВИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВИПУСКНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розкрито поняття соціальної підтримки дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування та здійснено аналіз основ правового забезпечення соціальної підтримки випускників інтернатних закладів.

Ключові слова: соціальна підтримка, діти-сироти, діти позбавленні батьківського піклування, випускники інтернатних закладів, законодавчі основи забезпечення соціальної підтримки випускників інтернатних закладів.

In the article the concept of social support of children of orphans and children confined of the paternal caring is exposed and the analysis of bases of the legal providing of social support of graduating students of boarding - school of establishments is carried out.

Keywords: social support, to put orphans, to put privation of the paternal caring, graduating students of boarding – school of establishments, legislative bases of providing of social support of graduating students of boarding - school of establishments.

Постановка проблеми. У науковій літературі під поняттям «соціальна підтримка» розуміється система заходів суб'єктів соціально-педагогічної роботи, спрямована на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах шляхом надання їм допомоги чи необхідних видів соціальних послуг [9].

До найбільш уразливих категорій осіб, які потребують соціальної підтримки належать колишні вихованці закладів для сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які завершують навчання і розпочинають самостійне життя. Саме у цей «перехідний» період вони стикаються із безліччю життєвих проблем, до вирішення яких виявляються неготовими - від налагодження міжособистісних стосунків до побудови своєї

професійної кар'єри і розрахунку бюджету власного домогосподарства. Цим молодим людям бракує достатнього життєвого досвіду, вони не можуть розраховувати на підтримку з боку родини, а нерідко вони навіть не знають про допомогу, яку вони можуть отримати з боку відповідних органів влади та установ.

Водночас відсутність у вихованців закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, навичок самостійного життя стає серйозною проблемою, яка ускладнює процес їх інтеграції у суспільне середовище.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Окремі аспекти соціального становлення дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування досліджувались багатьма вченими. Особливості виховання таких дітей в умовах школи-інтернату вивчали Я.О.Гошовський, Л.С.Дробот, Б.С.Кобзар, В.С.Яковенко. Великий внесок у дослідження змісту процесу соціалізації особистості в різних соціально-педагогічних умовах зробили такі вчені як І.Д.Зверєва, А.Й.Капська, Л.І.Міщик, Н.В.Слюсаренко, Ж.В.Петрочко. Основи підготовленості сучасного випускника школи-інтернату до входження в новий соціум досліджували М.Н.Іщенко, І.Д.Зверєва, О.А.Кузьменко, О.В.Холоденко. Особливу увагу вчених привертала проблема визначення місця дітей і учнівської молоді в соціумі та аналіз основних його сфер, що знайшло відображення у працях В.Г.Бочарової, І.С.Кона, В.М. Оржеховської.

Метою статті є аналіз основ правового забезпечення соціальної підтримки випускників інтернатних закладів.

Виклад основного матеріалу. Законодавчі основи забезпечення соціальної підтримки дітей та молоді, зокрема з числа дітей-сиріт, яке охоплює різні аспекти їх соціального статусу, та підготовки зазначеної категорії дітей та молоді до життя в сучасному соціумі знайшли відображення в міжнародних та національних законодавчих актах, зокрема в Конституції України, Законі України "Про охорону дитинства", Указі

Президента України від 11 листопада 2005 року № 1086 “Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей”, Законі України “Про ратифікацію Конвенції про права дитини”, ряді постанов Кабінету Міністрів України, які торкаються питань соціальних прав дітей з числа сиріт, зокрема в постанові Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 р. № 226 “Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування”, постанові Кабінету Міністрів №878 від 8 вересня 2005 року “Про затвердження типового положення про соціальний гуртожиток”, Конвенції ООН про права дитини, Європейській конвенції про здійснення прав дітей, Всесвітній декларації про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей.

Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка протягом багатьох років досліджує умови життя та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у школах-інтернатах, а також проблеми, з якими стикаються педагоги, вихователі та власне і самі вихованці інтернатних закладів, труднощі життя випускників після закінчення школи-інтернату та переходу до самостійного життя у їх соціальній адаптації тощо. В межах даного інституту були створені наукові групи, які займаються соціальною роботою та науково-практичними розробками щодо оптимізації методів та форм практичної діяльності соціальних працівників та педагогів з вихованцями та випускниками шкіл-інтернатів. Так, ще в 2001 році вище зазначений інститут на сторінках своїх публікацій наголошував на ідеї створення соціальних гуртожитків [1], вважаючи, що нагальною потребою для дітей-сиріт з числа випускників шкіл-інтернатів є створення молодіжних гуртожитків чи квартирних блоків на зразок тих, що є в соціальних програмах європейських країн. Ці житлові соціальні програми мають передбачити соціальний супровід молодих людей, допомогу та підтримку в їх соціалізації. Пізніше, відповідно до Закону України “Про житловий фонд соціального призначення” [3] і постанови Кабінету Міністрів №878 від 8 вересня 2005 року, було розпочато відкриття

соціальних гуртожитків для випускників шкіл-інтернатів з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування з метою надання їм тимчасового соціального житла та проведення з ними роботи, спрямованої на соціальну адаптацію [4].

Соціальний гуртожиток є закладом тимчасового проживання (до 3-х років) дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, а також осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років. Метою діяльності соціального гуртожитку є створення умов для соціальної адаптації осіб, що в ньому проживають, та їх підготовки до самостійного життя.

Відповідно до вищезазначених положень та програми соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа, розробленої Державною соціальною службою спільно з Всеукраїнським благодійним фондом «Крона» та Регіональним ресурсно-навчальним центром з питань соціальної роботи, одним із напрямів роботи, спрямованої на посилення соціальної адаптації випускників шкіл-інтернатів, визначена правова освіта зазначеної категорії молоді.

Правова освіта в соціальних гуртожитках відповідно до змісту програми соціальної адаптації здійснюється за такими напрямками:

- державна підтримка молоді з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- майнові і житлові права дітей-сиріт;
- пільги для молоді з числа сиріт;
- установи соціального сервісу;
- навички самоадвокації; цивілізовані методи захисту своїх прав.

На нашу думку, засвоєння положень державних законодавчо-нормативних актів щодо державної підтримки та забезпечення соціальних прав випускників шкіл-інтернатів з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також сформовані практичні навички цивілізованого захисту своїх прав можуть значно допомогти юнакам та

дівчатам у соціальній адаптації в період переходу до самостійного життя.

В останні роки помітно розширено законодавчу базу, яка забезпечує підтримку молоді з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на основі принципу гуманізму, демократії, принципів захисту прав людини, поваги до особистості, що є ознакою демократичної країни з гуманним суспільним середовищем, духовні цінності якого ґрунтуються на принципах добра, справедливості, милосердя.

Пріоритетним для випускників шкіл-інтернатів є отримання роботи, працевлаштування з метою матеріального забезпечення і задоволення особистих життєвих потреб. Випускник школи-інтернату має знати та відстоювати цивілізованим шляхом своє право на перше робоче місце за отриманою професією, яке гарантується статтею 43 Закону України “Про професійно-технічну освіту” [5], закріплено, що держава гарантує випускникам професійно-технічних навчальних закладів – дітям-сиротам та дітям, які залишились без піклування батьків, – працевлаштування за набутою професією.

Окрім того, існує нормативно-законодавче визначення підтримки молоді в отриманні першого робочого місця. Стаття 7 Закону України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” [6] передбачає забезпечення працездатній молоді надання першого робочого місця на термін не менше двох років після закінчення або припинення навчання в загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки та перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби. Держава гарантує надання роботи за фахом на період не менше трьох років молодим спеціалістам – випускникам державних професійно-технічних та вищих навчальних закладів, потреба в яких була визначена державним замовленням.

Сприятливе забезпеченню молоді першим робочим місцем має впровадження положень Закону України “Про забезпечення молоді, яка

отримала вищу освіту або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем із наданням дотацій роботодавцю”. Механізм зацікавленості в прийомі на роботу молодих спеціалістів базується на виплаті роботодавцю дотацій з державного бюджету за умови забезпечення молоді першим робочим місцем терміном на два роки. Розмір дотацій передбачає покриття витрат на виплату основної та додаткової заробітної плати молодого спеціаліста протягом року. Забезпечення молоді першим робочим місцем здійснюється і контролюється службою зайнятості та центром соціальних служб для сім’ї та молоді.

На нашу думку, дуже важливим для випускника школи-інтернату як суб’єкта адаптаційного процесу є не лише знання законів, які забезпечують право на перше робоче місце, а й уміння застосовувати їх, відстоювати свої права. Для цього випускникові школи-інтернату необхідно допомогти чітко усвідомити як необхідність знання відповідних законів, так і власну відповідальність за свою долю, розуміти необхідність бути наполегливим, проявляти волю в досягненні мети.

Ще одним правовим полем, що потребує висвітлення, є забезпечення права випускників шкіл-інтернатів з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на здобуття вищої та професійної освіти.

Відповідно до Закону України “Про професійно-технічну освіту” держава гарантує дітям-сиротам та дітям, позбавлених батьківського піклування, переважне право на зарахування до професійно-технічних навчальних закладів [5].

З метою заохочення молоді до здобуття вищої освіти, моральної та матеріальної підтримки студентів професійно-технічних закладів з числа дітей-сиріт та малозабезпечених сімей постановою Верховної Ради України “Про застосування соціальних стипендій Верховної Ради України для студентів професійно-технічних закладів та вищих навчальних закладів з числа дітей-сиріт та малозабезпечених сімей” ухвалено 150 соціальних стипендій та визначено порядок їх призначення.

Таким чином, закони України, які передбачають можливість отримання випускником школи-інтернату професійно-технічної та вищої освіти, значно розширюють можливість самореалізації в суспільстві кожного випускника школи-інтернату, сприяють створенню умов через освіту отримати омріяну професію, реалізувати свої здібності та досягти життєвого успіху.

Це свідчить, що при бажанні, підтриманому цілеспрямованою дією та працею, випускник інтернату може “як всі”, що є для нього дуже важливим, отримати вищу освіту, а не лише професійно-технічну, як це було зазначено до останнього часу.

Юнаки та дівчата часто відзначають, що у них в інтернаті навчались учні, які побудували кар’єру керівника, підкорили вершини інших професій, щоправда таких небагато, близько 10% відповідно до соціологічних даних Українського інституту соціальних досліджень [1]. Це ті приклади успішності, до яких прагнуть молоді люди, що не мають підтримки в сім’ях.

Можливість розпочати життєвий шлях “на рівних”, подібно до однолітків з сімей, вселяє віру випускника інтернату в себе, мобілізує його внутрішні сили, адаптаційний потенціал, що включає волю, увагу, емоційну напруженість, сприяє формуванню відповідних до соціально-адаптаційного процесу рис характеру, що, у свою чергу, створює передумови до більш впевненого вступу в самостійне життя.

Соціально-економічна підтримка випускників шкіл-інтернатів з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечується рядом законів, а саме Законом України “Про охорону дитинства” (стаття 25) [7]. Згідно даного закону, утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечує держава.

Окрім того, у постанові Кабінету Міністрів України № 226 від 5 квітня 1994 року “Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” зазначається, що дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, після досягнення ними 18-річного віку

виплачується одноразова грошова допомога, незалежно від форм їхнього влаштування [8].

Зазначені документи дозволяють стверджувати, що державою створена досить широка законодавча база соціально-економічної підтримки випускників шкіл-інтернатів, яка передбачає механізм захисту сироти на шляху її соціальної адаптації. Завдання для колишніх вихованців інтернату полягає в тому, щоб на основі набутих знань та застосування відповідних законів, у цивільний спосіб отримати державну підтримку з метою власної успішної адаптації та власного соціального становлення.

Проте, слід зазначити, що окрім соціально-економічних труднощів, які трапляються при переході до самостійного життя випускників шкіл-інтернатів, досить гостро постає проблема стосовно їхнього житла. За умов його відсутності деяким випускникам шкіл-інтернатів доводиться повертатися до батьків, які свого часу згідно з законами були позбавлені батьківських прав. В основному юнаки та дівчата не бажають повертатися до батьків з причин аморального способу життя таких батьків або через втрату відчуття родинності з ними.

Відповідно до статті 47 Конституції України [2, Стаття 47], кожен має право на житло, держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціальної підтримки, соціальне житло надається державою та органами місцевого самоврядування безкоштовно або за доступну для них платню відповідно до закону.

Розв'язання цієї проблеми бере на себе держава та місцеві органи, створюючи соціальні гуртожитки або використовуючи студентські гуртожитки закладів освіти як місця тимчасового проживання колишніх вихованців інтернатів. Проте, звісно, це не вирішує остаточно проблему житла. Тому набуті випускниками шкіл-інтернатів знання та застосування відповідних законів і постанов, які стосуються питань житла та інших питань

соціальної підтримки випускників шкіл-інтернату, набувають чималої ваги у процесі соціальної адаптації даної категорії молоді.

Аналіз реальної ситуації, що відображає суть житлової проблеми, дозволив виявити ще один аспект, який стосується дітей-сиріт. Згідно зі статтею 25 Закону України “Про охорону дитинства” [7], у випадку передачі дитини під опіку (піклування), влаштування до державної установи (дитячий будинок, школа-інтернат), дитячий будинок сімейного типу або прийомну сім’ю житлове приміщення, у якому вона мешкала, зберігається за дитиною протягом усього часу проживання в установі або родині. На цей термін житло може бути передане в оренду громадянам, але з обов’язково укладеною угодою, згідно з якою вона повертається дитині після досягнення нею повноліття.

Висновок. Таким чином, можна стверджувати, що законодавча база забезпечення соціально-економічних прав випускників шкіл-інтернатів з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є достатньо розвиненою. Вона охоплює основні проблеми, з якими стикаються молоді люди після закінчення школи-інтернату при переході до самостійного життя. Закони соціальної підтримки і захисту випускників школи-інтернату з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які базуються на Конституції України та Конвенції ООН про права дитини, за своєю суттю відображають гуманістичну основу українського суспільства.

Аналіз практичного досвіду дозволяє зробити висновок, що дуже важливо, щоб вихованці шкіл-інтернатів усвідомлювали думку про те, що вони самі володіють необхідним потенціалом, який за певних умов допоможе їм досягти життєвих цілей, реалізуватись у соціумі. При цьому закони, які забезпечують соціально-економічну підтримку дітей-сиріт, передбачають всі можливі шляхи допомоги їм у цьому. Саме знання цих законів та уміння їх застосовувати може допомогти випускникам шкіл-інтернатів успішно адаптуватись до умов сучасного життя і до різноаспектного за своїми інтересами соціуму.

«Література»

1. Знайти себе: життєві історії випускників інтернатів / О. Р. Артюх, О. В. Бабич, О. М. Балакірева [та ін.]. – К. : Укр. ін-т соц. досліджень, 2001. – 181 с.
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. : із змінами станом на 1 січня 2006 р. – К. : Юрид. думка, 2006. – 125 с.
3. Про житловий фонд соціального призначення : закон України від 12 січня 2006 р. № 3334-IV // Офіційний вісник України. – 2006. – № 5. – С. 28-41.
4. Про затвердження типового положення про соціальний гуртожиток : постанова Кабінету Міністрів № 878 від 8 вересня 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 37. – С. 25-27.
5. Про професійно-технічну освіту : закон України від 10.02.1998 р. // Професійно-технічна освіта в Україні : нормативно-правове регулювання / М-во юстиції України, М-во освіти і науки України. – Офіц. вид. – К., 2007. – Т. 1. – С. 83-113.
6. Про сприяння становленню та соціальному розвитку молоді в Україні : закон України від 05.02.1993 р. № 2999-XII // Нормативно-правове забезпечення діяльності центрів соціальних служб для молоді : збірник / Держ. центр соц. служб для молоді ; упоряд. С. В. Толстоухова [та ін.]. – К., 2002. – С. 29-36.
7. Про охорону дитинства : закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – С. 4-18.
8. Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 226 // Зібрання постанов Уряду України. – 1994. – № 8. – С. 23-35.
9. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. проф. І.Д.Зверєвої. - К.: ЦУЛ, 2008.